

UDK (УДК) 343.575

Пайда Юрій Юрійович,
доктор юридичних наук, доцент,
проректор з навчально-наукової роботи
Кам'янець-Подільського податкового інституту
e-mail: vovo4ka23@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6424-6419

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ СХИЛЯННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ДО ВЖИВАННЯ ОДУРМАНЮЮЧИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Розглянуто погляди науковців та визначено авторську концепцію стосовно загальносоціальних заходів, спрямованих на стримування неповнолітніх від втягування до вживання одурманюючих засобів. Досліджено суб'єктивні та об'єктивні фактори схилення неповнолітніх осіб до вживання речовин з одурманюючим ефектом дії. Визначено, що запобігання поширенню токсикоманії серед неповнолітніх має насамперед розглядатися у якості засобу соціального регулювання.

Ключові поняття: токсикоманія, одурманюючі речовини, неповнолітні особи, загальносоціальні заходи, профілактика.

Paida Yurii,
Doctor of Law, Associate Professor,
Vice-rector for educational and scientific work
Kamianets-Podilskyi Tax Institute
e-mail: vovo4ka23@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-6424-6419

GENERAL AND SOCIAL MEASURES CONCERNING THE PREVENTION THE MINORS FROM BEING DRAWN INTO THE USE OF INTOXICANTS

Abstract. The article considers the views of scientists and defines the author's conception of social measures aimed at restraining minors from being drawn into the use of intoxicants. As of 2019, there have been several national programs in Ukraine aimed at promoting healthy lifestyles among young people. There are also separate programs to prevent the spread of alcoholism and drug addiction among minors. Instead, there are no similar initiatives by the state regarding the fight against toxicity.

The subjective and objective factors of the predisposition of minors to the use of substances with a stunning effect have been investigated. Considering the causes of the spread of substance abuse among minors, as in the case of alcoholism, there are several major factors: social and psychological; psychological, personality traits of a minor.

It has been determined that prevention of the spread of substance abuse among minors should be primarily considered as a means of social regulation. As the problem of substance abuse among minors is of national importance, the preventive measures of the police should be supplemented by the increased responsibility of parents and minors, the efforts of teachers, psychologists, health workers, representatives of social services, activists, media.

Key concepts: toxicomania, intoxicants, minors, social measures, prevention.

DOI 10.32518/2617-4162-2020-1-100-105

Вступ

Токсикоманія, разом із алкоголізмом та наркоманією, на жаль, глибоко укоренилася у нашому суспільстві. Протидія токсикоманії в Україні, викоренення розвитку тих антисоціальних тенденцій, які пов'язані з нею, а також

політика держави як регулятора у цій сфері, є органічною складовою розвинутого суспільства, індикатором його правового, культурного та економічного рівня. У цьому контексті особливого значення набуває вироблення комплексу загальносоціальних заходів, спрямова-

них на запобігання схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, тим більше, що протягом останніх 15–20 років в Україні спостерігається стійка тенденція погіршення стану здоров'я неповнолітніх. Однією з причин цього є саме поширення токсикоманії.

Станом на 2019 рік в Україні діяло декілька загальнонаціональних програм, спрямованих на популяризацію серед молоді здорового способу життя. Також, існують окремі програми щодо протидії поширенню серед неповнолітніх алкоголізму та наркоманії. Натомість, аналогічних починань із боку держави стосовно боротьби з токсикоманією бракує. Ст. 52 Конституції України закріплює рівність прав усіх дітей незалежно від їх походження, а також від того, чи є вони народженими у законному шлюбі, або поза ним. Будь-які прояви насильства над дітьми, як і різні форми експлуатації дитини переслідуються за законом [1]. У вітчизняному законодавстві діє низка нормативно-правових актів, спрямованих на захист прав дитини, втім на сучасному етапі привертає до себе увагу проблема дитячої злочинності та ті фактори, що зумовлюють її поширення, одним з яких, безперечно, є токсикоманія.

У науковій літературі за останні десятиліття з'явилося достатньо публікацій, автори яких розглядали не тільки різні форми соціальної девіації серед молоді, але й пропонували певний перелік загальносоціальних заходів щодо запобігання подібних форм поведінки. Серед авторів варто відзначити Ю. Хорольську, А. Руденку, Н. Зав'ялову, О. Макарову, Д. Кравцова, О. Трофимова, Р. Козубовського. Проте, основна увага дослідників була зосереджена на протидії втягування неповнолітніх до алкоголізму та наркоманії, тоді як питання, пов'язані з розробкою загальносоціальних заходів щодо запобігання схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів розглядалися лише побіжно.

З огляду на це, метою репрезентованої статті є визначення комплексу загальносоціальних заходів, які б сприяли запобігання схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів.

1. Політика запобігання поширенню токсикоманії в Україні

Державна політика запобігання поширенню токсикоманії, зокрема і серед неповнолітніх, налічує вже майже 30 років. Зважаючи на масштаби поширення цього негативного явища та ті невідворотні руйнівні наслідки для психічного та фізіологічного розвитку дитини, ця політика вимагає постійної уваги та вдосконалення, особливо з урахування тих недоліків, на які було вказано автором вище.

У 1990-х роках Всесвітня Організація Охорони здоров'я розробила власну класифікацію превентивної діяльності, спрямованої на проведення дієвих профілактичних заходів щодо вживання різноманітних речовин психогенного характеру. Водночас, було виокремлено три форми такої діяльності: первинна, вторинна і третинна [2, с. 86].

Ці форми були докладно охарактеризовані у публікації Р. Козубовського, який вказував, що первинна профілактика – це система дій, спрямована на формування позитивних стресостійких форм поведінки з одночасною зміною дезадаптивних, вже сформованих, порушених форм поведінки. Вторинна профілактика спрямована на популяцію людей, у яких поведінка ризику вже сформована. До цієї групи належать особи, що вживають одурманюючі речовини, але без сформованої фізичної залежності. Третинна профілактика – це профілактика рецидивів. Вона спрямована на групу осіб, що мають залежність від наркотиків чи інших психоактивних речовин і бажаних припинити їхнє вживання [3, с. 91].

Ще у 2008 році до Верховної Ради України було внесено проект Закону «Про профілактику алкоголізму, наркоманії та токсикоманії», розробники якого керувалися міжнародним досвідом, намагаючись адаптувати його до специфічних умов нашої країни. Особливу увагу привертає ст. 5 згаданого законопроекту «Основні напрями діяльності у сфері профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії». Зокрема, було запропоновано, що серед основних напрямів має бути:

– реалізація системи заходів, спрямованих на раннє виявлення осіб, віднесених до групи ризику, і осіб, які зловживають спиртними напоями чи незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні та токсичні речовини, і надання їм необхідної наркологічної, психологічної, реабілітаційної та соціальної допомоги;

– інформування населення про негативні соціальні наслідки та шкоду здоров'ю, що завдається внаслідок зловживання спиртними напоями чи незаконним вживанням наркотичних засобів, психотропних та токсичних речовин, і методи профілактики, діагностики, лікування і реабілітації осіб, хворих на алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію;

– проведення відповідної профілактики з сім'ями, членами яких є особи, які належать до групи ризику, або особи, які зловживають спиртними напоями чи незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні та токсичні речовини;

– підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації медичних, педагогічних, соціальних працівників і інших спеціалістів

сфери профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії;

– розвиток наукових досліджень з метою удосконалення методів і лікарських засобів, що використовуються для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації осіб, хворих на алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію [4]. На жаль, не дивлячись на те, що цей проект закону мав низку дуже важливих положень, практичне втілення яких могло суттєво поліпшити ситуацію із запобіганням схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, Верховна Рада його відхилила.

2. Особливості та причини поширення токсикоманії серед неповнолітніх

Розглядаючи причини поширення токсикоманії серед неповнолітніх, то, як і у випадку з алкоголізмом, можна виокремити декілька головних чинників: соціально-психологічний; психологічний, чинник особистості неповнолітнього. Розглянемо їх більш докладно. Отже, коли мова йде про вплив соціально-психологічного чиннику, насамперед до центру уваги потрапляють неповнолітні з так званої групи ризику (неблагополучні родини, діти, рідні яких зловживають алкоголем, батьки-наркомани, неповнолітні, які вже втягувалися до кримінальної чи адміністративної відповідальності) [5, с. 26–27].

У віці 10–11 років, а інколи, навіть раніше, такі діти починають усвідомлювати неблагополучність родини у якій проживають. Це породжує у них певний комплекс неповноцінності. Однією з реакцій на це стає вживання одурманюючих засобів. Це, на їх думку, має сприяти не тільки отриманню задоволення, але й швидкому вирішенню проблем, завоюванню авторитету серед однолітків та, хоч і тимчасовому, відстороненню від життєвих негараздів.

Крім того, варто зважати, що токсикоманія серед неповнолітніх має низку особливостей, що відрізняють її від аналогічного явища серед дорослого населення. Як правило, різниться мотив початкового вживання. У випадку з неповнолітніми, найчастіше, це цікавість, можливість вийти за межі контролю родини, школи тощо. Набагато вищими є темпи звикання до токсикоманічних речовин. Відчуваючи брак коштів, підлітки вживають більш дешеві, але від цього не менш небезпечні, сурогати. У науковій літературі проблему мотивації молоді до девіантної поведінки доволі детально розглянув В. Зав'ялов. Основний наголос автор робив на розробці класифікації мотиваційних факторів при алкоголізмі [6, с. 54–56], але, на наш погляд, отримані ним результати можуть бути корисними і під час дослідження схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих речовин.

Токсикоманія приводить до істотних деформацій у психіці неповнолітніх, провокує нервові розлади. Особа, яка приймає одурманюючі препарати стає безпомічною з погляду захисту від негативних оточуючих впливів. Часто, вживання подібних речовин, стимулює асоціальну поведінку неповнолітніх, перетворюючись на каталізатор до вчинення злочинів та правопорушень. Нерідко, їх метою стає отримання коштів на придбання чергової дози одурманюючих речовин. Водночас, за кримінальними законами, стан сп'яніння, викликаний дією одурманюючих речовин не може вважатися підставою для звільнення від відповідальності, а, навпаки, тільки обтяжує покарання. Цей вагомий аргумент теж, безсумнівно, варто використовувати під час проведення профілактичних бесід та інших превентивних заходів загальносоціального характеру.

Вирішуючи коло питань, які виникають навколо проблеми вживання неповнолітніми одурманюючих засобів, на першому плані завжди має перебувати середовище, в якому перебуває неповнолітній та ті чинники ризику, які воно провокує. У цьому контексті також неабиякого значення набуває вивчення особистості неповнолітнього з погляду її стійкості до різноманітних несприятливих чинників соціально-психологічного характеру. Організація роботи з особистістю, на думку Т. Бухтіарова, з якою ми солідарні, особливо доцільна у сенситивний та кризовий для її розвитку період [7, с. 21].

Дефекти соціалізації на стадії неповноліття призводять до несприятливого формування особистості. Наслідком цього є виникнення негативних новоутворень, відсутність чи втрата психосоціальної ідентичності, деформація потреб, що викликає схильність до девіантної поведінки, пошук відповідних ситуацій і навіть створення умов, сприятливих для її прояву. Дефекти загальної соціалізації формують середовище для деформованої правової психології [8, с. 413]. Отже, надзвичайно важливим є своєчасне створення передумов для правової соціалізації неповнолітніх. А для цього необхідно створювати організований інформаційний вплив.

Варто визнати й роль родини у проведенні профілактичних заходів серед неповнолітніх. Саме вона виконує роль мосту між конкретним індивідом та суспільством загалом. Багато в чому від батьків залежить, чи отримають діти уявлення про духовні, національні і сімейні традиції та цінності, що мають переходити від покоління до покоління та становити той світоглядний фундамент від міцності якого залежить процвітання будь-якої держави.

Повноцінна профілактична робота у цій сфері не можлива без участі навчальних закладів.

Педагоги мають вміти на доступній для дітей мові та на наявних прикладах пояснювати переваги здорового способу життя, орієнтувати неповнолітніх на майбутнє та допомагати їм протидіяти негативному впливу вулиці. Підліток має бути орієнтований на особистісне зростання, правильне реагування на тимчасові невдачі або труднощі. Оскільки провідна діяльність серед неповнолітніх – це гра та навчання, ефективність профілактичних заходів тільки б зросла від проведення у закладах освіти тренінгових занять та семінарів тренінгів [5, с. 28].

Треба погодитися з Ю. Хорольською, яка зазначала, що неповнолітній порушник закону – особливий за своїми кримінологічними характеристиками та є найбільш важким об'єктом виховання та перевиховання. Справа в тому, що такий неповнолітній найчастіше обтяжений уже вкоріненими негативними поглядами, судженнями, негативними звичками та формами поведінки. Зазвичай він грубо протидіє позитивному впливу, зводячи між собою та вихователем психологічний бар'єр недовіри, відчуження і навіть ворожості. Зруйнувати цей бар'єр – значить створити позитивні передумови для подальшого психологічного впливу [9, с. 227]. Безсумнівно, цьому має сприяти комплекс відповідних загальносоціальних заходів.

Інший фахівець, С. Трофимов пропонував наступний перелік заходів:

- забезпечення своєчасного виявлення неблагополучних сімей, їх облік та систематична перевірка умов утримання й виховання, надання адресної допомоги;

- забезпечення зайнятості підлітків, які не мають постійних доходів і джерел для існування;

- забезпечення ефективної діяльності державних і громадських інститутів щодо надання соціальної підтримки неповнолітнім, організації їх дозвілля і відпочинку через центри соціальних служб;

- надання правової допомоги неповнолітнім, їх батькам, опечителям та опікунам через центри медіації та юридичні клініки;

- системне виявлення неповнолітніх з метою запобігання їх втягнення до токсикоманії;

- сприяння створенню необхідних умов для проживання і виховання дітей у сім'ї, які виключали б несприятливе побутове середовище, негативний вплив антигромадських елементів, забезпечували притягнення до відповідальності батьків за неналежне виховання, навчання та розвиток дитини [8, с. 415].

З наведеного вище очевидно, що будь-яка форма вживання неповнолітніми одурманюючих речовин має характер комплексної проблеми. Для її вирішення, варто зважати одразу

на декілька чинників: характер підлітка, умови його виховання, приналежність неповнолітнього до тієї чи іншої неформальної групи з притаманною їй системою цінностей, біологічні чинники, викликані спадковістю тощо.

Істотні прогалини у встановленні кількісно-якісних показників стосовно дій, спрямованих на схилянню неповнолітніх осіб до токсикоманії, відсутність типологізації осіб винних у вчиненні подібних злочинів, спеціальних наукових досліджень, які б надавали інформацію щодо психофізіологічних особливостей осіб, що стають жертвами регулярного вживання одурманюючих засобів – все це ускладнює розробку ефективних превентивних заходів запобігання щодо цього виду злочинів.

Так само, розробка загальносоціальних заходів щодо протидії токсикоманії ускладнюється тим, що існує велика кількість речовин, які є цілком легальними та доступними для підлітків, що страждають на токсикоманію. Це й бензин, одеколон, лак для волосся, клей, навіть ароматизатори повітря тощо. Їх інгаляції у концентрованому вигляді можуть викликати одурманюючий ефект. Перебуваючи під впливом одурманюючих засобів, неповнолітня особа втрачає контроль над своєю поведінкою, переживає галюцинації. У такому стані різко збільшується вірогідність скоєння токсикоманом злочину. Більш того, давно вже доведено, що токсикоманія викликає руйнацію внутрішніх органів та головного мозку [10, с. 170].

На думку медиків, токсикоманію можна віднести до хвороб, що мають патологічний характер та викликають хронічні хвороби та психічні розлади особистості, які, зі свого боку, призводять до немотивованої агресії, асоціальних форм поведінки тощо [11, с. 340]. За цих обставин надзвичайно важливе значення має проведення працівниками правоохоронних органів індивідуальних форм профілактичної роботи стосовно неповнолітніх, які схильні до вживання одурманюючих засобів.

На сучасному етапі залишається актуальною проблема щодо вивчення та подальшого моніторингу стану неповнолітніх, які потрапляють до медичних закладів з ознаками інтоксикації одурманюючими речовинами. Налагодження взаємодії та своєчасного обміну інформацією між закладами Міністерства охорони здоров'я України та відповідними підрозділами правоохоронної системи є запорукою зростання ефективності профілактичних заходів та дозволять мінімізувати у майбутньому повернення неповнолітнього до практики вживання одурманюючих засобів.

Наступним аспектом зазначеної проблеми, на який теж варто звернути увагу, є той факт,

що більшість одурманюючих засобів є легкодоступними для неповнолітніх та представлені у мережі роздрібною торгівлі. Наприклад, балончики, що містять газ-бутан, можна придбати за ціною 30–35 гривень. Більш того, ніяких правових обмежень, щодо продажу їх неповнолітнім не існує. Отже, нині назріла необхідність прийняття відповідного нормативно-правового акту, який би обмежував чи взагалі забороняв продаж неповнолітнім зазначених речовин та засобів, що мають психоактивні якості.

Загальносоціальне запобігання схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів має вирішувати цілу низку завдань, серед яких, зокрема ведення постійної профілактичної роботи, яка б поширювалася на різні сфери суспільного життя та мала на меті популяризацію у доступній для цієї вікової категорії формі здорового способу життя, розтлумачення правил поведінки у соціумі. Заради підвищення ефективності сприйняття інформації, треба залучати фото- та відеоматеріали, готувати презентації, використовувати інтерактивні методи агітації. Водночас варто пам'ятати, що загальносоціальне запобігання передусім спрямоване на ліквідацію причин та умов поширення токсикоманії серед неповнолітніх.

Державні органи мають докласти максимум зусиль мінімізувавши дитячі правопорушення загалом, це, безсумнівно, зменшить й кількість злочинів щодо схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів. З огляду на це, їх практичну діяльність мають доповнювати новітні методики та форми роботи з неповнолітніми, які перебувають у так званій групі ризику.

Для того, щоб загальносоціальні заходи дійсно були результативними, суспільство має вирішити декілька важливих завдань, зокрема:

1. Удосконалення, ведення та систематичне оновлення статистичних відомостей Міністерства внутрішніх справ України про злочини, вчинені неповнолітніми або за їх участю.

2. Контроль державних органів за дотриманням прав дітей батьками та іншими особами, які беруть участь у вихованні дитини.

3. Моніторинг соціальних сторінок у мережі Інтернет (обмеження доступу для неповнолітніх, посилений контроль за викладеною інформацією).

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 04.02.2020)
2. Максимова Н. Соціально-психологічний аспект профілактики адиктивної поведінки підлітків та молоді. К. : Либідь, 2000. 200 с.
3. Козубовський Р. Деякі особливості профілактики вживання психоактивних речовин серед молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота». 2015. Вип. 35. С. 89–92.

4. Проведення нічних рейдів у громадських місцях з метою виявлення неформальних груп та людей, які є членами таких груп, запобігання участі у них неповнолітніх, зокрема відповідну роботу необхідно проводити в мережі Інтернет.

5. Перегляд вимог Положення про психологічну службу системи освіти України та внесення відповідних змін щодо наявності психологів у кожному навчальному закладі [9, с. 229–230]. Передусім, наявність кваліфікованих фахівців-психологів у навчальних закладах, дозволить оперативно виявляти і адекватно реагувати на ті проблеми, що виникають у середовищі неповнолітніх і, потенційно, здатні підштовхнути окремих дітей до антисоціальних форм поведінки, зокрема і вживання одурманюючих засобів. Саме з цією категорією дітей мають ретельно працювати психологи.

Висновок

Отже, зважаючи на те, що запобігання поширенню токсикоманії серед неповнолітніх має насамперед розглядатися у якості засобу соціального регулювання. Тобто, з огляду на те, що проблема токсикоманії серед неповнолітніх має загальнодержавне значення, дуже важливим є те, щоб профілактичні заходи поліції доповнювалися підвищеною відповідальністю батьків та самих неповнолітніх, зусиллями вчителів, психологів, медпрацівників, представників соціальних служб, ЗМІ, громадських активістів.

Більш того, з'ясування причин, що підштовхують неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, має стати запорукою зростання ефективності боротьби з дитячою злочинністю. Нині істотні прогалини існують на усіх рівнях: родини, школи, соціальних служб тощо. За цих умов надзвичайно зростає важливість особистого прикладу, який допоможе формуванню у очах неповнолітніх певних моделей поведінки, що виключають соціальні девіації. Так, вітчизняна правоохоронна система, зокрема і органи Національної поліції, мають виконувати роль своєрідного локомотиву у запобіганні схилянню неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів, але, водночас, із залученням до цієї важливої справи представників усіх ланок соціуму, які мають вплив на формування світогляду молоді.

4. Основні напрями діяльності у сфері профілактики алкоголізму, наркоманії та токсикоманії : Проект Закону України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1OY00B.html (дата звернення 04.02.2020).
5. Макарова О., Кравцов Д. Особливості профілактики вживання алкоголю серед неповнолітніх. Матеріали IV науково-практичної конференції «Формування тверезого способу життя в сім'ї та суспільстві». Харків : ХНУВС. 2017. С. 26–29.
6. Завьялов В. Психологическое формирование алкогольной зависимости. Новосибирск : Наука, 1998. 147 с.
7. Бухтіаров Т. Організація профілактики правопорушень та застосування програм відновного правосуддя в діяльності кримінальної міліції у справах дітей : навч. посібник. К. : Український центр «Порозуміння». 2009. 70 с.
8. Трофимов О. Шляхи запобігання та профілактика підліткової злочинності в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 32. С. 410–417.
9. Хорольська Ю. Схилання неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів як злочин та фонове явище. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 4. С. 225–231.
10. Завьялова Н. Актуальные вопросы предупреждения детской токсикомании. *Общество и право*. 2015. № 1. С. 170–173.
11. Осколок Л., Терентьев А. Патофизические аспекты хронического алкоголизма, наркомании и токсикомании. *Фундаментальные исследования ГОУ ВПО «Российский государственный медицинский университет» Минздравсоцразвития РФ*. 2011. № 10. Ч. 2. С. 338–351.

Reference

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/> [In Ukr.].
2. Maksymova, N. (2000). Sotsialno-psykholohichniy aspekt profilaktyky adyktivnoi povedinky pidlitkiv ta molodi [Social and psychological aspect of the prevention of addictive behavior among adolescents and young people]. K. : Lybid, 200 [In Ukr.].
3. Kozubovskyi, R. (2015). Deiaki osoblyvosti profilaktyky vzhyvannya psykhoaktyvnykh rehovyn sered molodi [Some features of measures for the prevention of use of psychoactive substances among young people]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii «Pedahohika, sotsialna robota», 35, 89–92 [In Ukr.].
4. Osnovni napriamy diialnosti u sferi profilaktyky alkoholizmu, narkomanii ta toksykomanii : Proekt Zakonu Ukrainy [Main Areas of Activities in the Sphere of Prevention of Alcoholism, Drug Addiction and Drug Abuse : Draft Law of Ukraine]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1OY00B.html (data zvernennia 04.02.2020) [In Ukr.].
5. Makarova, O., & Kravtsov, D. (2017). Osoblyvosti profilaktyky vzhyvannya alkoholu sered nepovnoolitnikh [Features of measures for the prevention of alcohol use among minors]. *Materialy IV naukovo-praktychnoi konferentsii «Formuvannya tverezoho sposobu zhyttia v simi ta suspilstvi»*. Kharkiv : KhNUVS, 26–29 [In Ukr.].
6. Zavialov, V. (1998). Psykholohycheskoe formirovanye alkoholnoi zavysymosti [The psychological formation of alcohol addiction]. *Novosybyrsk : Nauka*, 147 [In Russ.].
7. Bukhtiarov, T. (2009). Orhanizatsiia profilaktyky pravoporushen ta zastosuvannya prohram vidnovnoho pravosuddia v diialnosti kryminalnoi militsii u spravakh ditei : navch. posibnyk [Organization of offenses prevention and application of restorative justice programs in the activities of juvenile criminal police]. K. : Ukrainyskiy tsentr «Porozuminnia», 70 [In Ukr.].
8. Trofymov, O. (2013). Shliakhy zapobihannia ta profilaktyka pidlitkovoї zlochynnosti v Ukraini [Measures for the prevention of juvenile crime in Ukraine]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolkakh*, 32, 410–417 [In Ukr.].
9. Khorolska, Yu. (2017). Skhyliannia nepovnoolitnikh do vzhyvannya odurmaniuuchykh zasobiv yak zlochyn ta fonove yavyshe [Coercion of minors to use of intoxicating substances as a crime and a phenomenon]. *Naukovyi visnyk DDUVS*, 4, 225–231 [In Ukr.].
10. Zavialova, N. (2015). Aktualnye voprosy preduprezhdeniya detskoї toksykomanyy [Urgent issues of the prevention of child drug abuse]. *Obshchestvo y pravo*, 1, 170–173 [In Russ.].
11. Oskolok, L., & Terentev, A. (2011). Patofyzycheskye aspekty khronycheskoho alkoholizma, narkomanyy y toksykomanyy [Pathophysical aspects of alcohol addiction, drug addiction and drug abuse]. *Fundamentalnye yssledovaniya HOU VPO «Rossyyskiy gosudarstvennyi medytsynskiy unyversytet» Mynzdravsotsrazvytiya*, 10 (2), 338–351 [In Russ.].

Стаття: надійшла до редакції 21.01.2020
прийнята до друку 19.02.2020

The article: is received 21.01.2020
is accepted 19.02.2020